

Степаненко Сергій Васильович

*к.е.н., професор, завідувач кафедри історії та теорії господарства
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

МЕТОДОЛОГІЯ К. МАРКСА В СУЧАСНИХ ІСТОРИКО- ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

200-річчя з дня народження К. Маркса стало приводом для звернення до його багатогранної наукової спадщини дослідниками багатьох країн світу від Японії до Канади. На наш Круглий стіл виноситься економічна складова його наукового доробку, з акцентом на результати історико-економічних досліджень. Центральне місце у роботі Круглого столу, на нашу думку, займає пошук відповіді на питання про вплив наукових здобутків К. Маркса на розвиток економічної науки в цілому та історико-економічної науки зокрема. Що з марксистської економічної теорії належить історії, а які результати досліджень зберегли своє значення до наших днів?

На думку колективу кафедри історії та теорії господарства, найбільш цінним та актуальним і понині в марксистській економічній спадщині є методологія економічних досліджень. Особливого значення вона набуває тепер, коли відбуваються пошуки шляхів радикального оновлення теоретико-методологічних основ сучасних досліджень на ґрунті змістовної критики нині домінуючої неокласичної економічної теорії та провалів практичного застосування її рецептів.

При використанні методологічної спадщини К. Маркса існує серйозна загроза механічного (безпосереднього) перенесення принципів, підходів, ключових теоретичних положень на дослідження сучасних проблем. Таке не рідко зустрічається у вітчизняній та пострадянській науковій літературі. Підкреслюючи дійсно науковий зміст Марксової методології, варто пам'ятати, що вона була ним сформована на основі здобутків природознавства, що утворили фундамент класичної науки. Їх застосування в дослідженні суспільства дозволило К. Марксу сформувати систему дійсно наукових знань про суспільство та його економічну сферу, що відповідала

Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть

тогочасному етапу розвитку суспільств Європейської цивілізації.

Однак, з того часу відбулися фундаментальні зміни у природознавстві, що дозволило сформувати суттєво відмінні принципи та підходи наукового пізнання об'єктів реальності. Вирішальний внесок щодо їхнього формування зробили вчені, які працювали в таких галузях науки як квантова механіка, біологія, синергетика, системний аналіз, кібернетика тощо. Всі вони знайшли своє узагальнення у неklasичній та постнеklasичній науці та стали основою для розвитку сучасного суспільствознавства. Перед науковцями постало завдання творчого застосування здобутків неklasичної та постнеklasичної науки в економічних дослідженнях. При його реалізації важливо використати досвід К. Маркса щодо застосування принципів та підходів класичної науки до аналізу суспільних процесів та економічної сфери. Особливу цінність має збагачення змісту наукових понять та категорій, обґрунтованих К. Марксом, спираючись на здобутки неklasичної науки, розвиток змісту цих понять.

Марксова спадщина має важливе значення для розвитку методології сучасних історико-економічних досліджень. При цьому необхідно пам'ятати, що застосування неklasичних наукових засад у пізнанні суспільних процесів спирається на цивілізаційну парадигму суспільствознавства. Вона містить методологічний потенціал досліджень, що дозволяє зняти низку абстрагувань, та є якісно новим кроком, порівняно з методологією формаційної парадигми суспільствознавства. При цьому варто підкреслити, що ключові положення методології цивілізаційного аналізу фактично є подальшим розвитком понять формаційної парадигми. Так, принцип «матеріальності» розгортається до поняття «монадності», збагачення розуміння «часу» – до поняття «стріли часу», «неодмінності» та «прогресивності змін» в суспільстві – до поняття «невизначеності траєкторії» його розвитку, що містить точки біфуркації, «антропоморфізму» – до поняття «антропності» тощо.

Широке застосування цих та інших методологічних положень в історико-економічних дослідженнях проявляється у

Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть

збагаченні історичного аналізу генетичним, розширенні хронологічного методу до рамок життєвого циклу об'єкту дослідження. При цьому, життєвий цикл характеризує етап розвитку об'єкту дослідження, стадії життєвого циклу дозволяють встановити наростання внутрішніх протиріч, що приводять до переходу його в нову якість, яка характеризує настання нового етапу розвитку.

Евристичний потенціал методології цивілізаційного аналізу дозволяє збагатити розуміння розвитку економічних процесів та явищ. Як відзначав Т. Веблен, історичні зміни мають кумулятивний характер та проходять у формі процесу, зміст якого, на жаль, трактується переважно з позиції технологічних змін, а сутнісна їх сторона не розкрита необхідною мірою. Домінують поверхневі характеристики на рівні метафоричних порівнянь, наприклад, генезу зводять до метафори «колії попереднього розвитку», яка не дозволяє розкрити внутрішні причинні та функціональні залежності як дійсної причини змін та процесної форми їх перебігу.

Звернення до методології К. Маркса дозволить уникнути багатьох помилок та поверхневого аналізу надзвичайно складних суспільних явищ та процесів. При безпосередньому її застосуванні такі помилки будуть лише множитися.

Гриценко Андрій Андрійович,

*д.е.н., професор, чл.-кор. НАН України,
завідуючий відділом економічної теорії*

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

СУЧАСНЕ ЗНЧЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ «КАПІТАЛУ» К. МАРКСА

2017 р. виповнилося 150 років з дня виходу у світ I тому «Капіталу», а у 2018 р. – 200-річчя з дня народження К. Маркса. Ці дати не залишаються непоміченими у світі. Вони стали приводом до обговорення наукового і практичного значення ідей К.Маркса. Серед великої кількості робіт, присвячених